

CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞININ ANATOMİSİ

FRANTZ FANON

Türkçesi: Kâmil ÇİLEÇÖP

Pınar yayınları

CEZAYİR ÇARŞAFI ÇIKARIYOR

Elbiselerdeki farklılıklar, giyinme ve örtünme gelenekleri, bir toplumun en göze çarpan; başka bir ifadeyle en çabuk öğrenilen hususiyetlerini teşkil eder. Bir bütünün içinde, çizgileri kesin olarak çekilmiş bir görüntü çerçevesi içinde, çok gelişmiş toplumlarda moda denilen şeyi tasvir eden ve sınırlayan yenilikler, teferruattaki değişiklikler şüphesiz vardır. Fakat genel tavır mütecanis (homojen) kalır ve kadınlar ile erkeklerin giyinme tarzlarından hareket ederek, birçok kültür bölgeleri, büyük medeniyet devirleri yeniden gruplandırılabilir.

Gazete haberleri ve fotoğraflarında, sinema filmlerinde toplumlar önce görüntüleriyle tanınır. Görülür ki, kravatsız medeniyetler, önüne peştemal örten medeniyetler ve şapkasız medeniyetler var. Belli bir kültür çevresine bağlılık, ekseriyetle, insanların giyim gelenekleriyle ifade edilir. Mesela, Arap dünyasında kadının giydiği çarşaf turist tarafından hemen farkedilir. Bir Müslümanın domuz eti yemediği veya ramazan ayı boyunca gündüzleri cinsi münasebette bulunmadığı uzun zaman bilinmeyebilir. Ama kadının çarşafı öyle bir yer eder ki, tek başına Arap toplumunun mahiyetini tayin etmeye yeter. Arap mağribinde çarşaf, Libya, Fas, Cezayir veya Tunus gibi milli toplumların giyinme geleneklerinden biridir. Bir turist ve bir yabancı için çarşaf, hem Cezayir toplumunu hem Cezayir kadınına tarif eder. Buna karşılık, Cezayir erkeğinde ise küçük farklılıklar görülebilir: Şehir merkezlerinde fes, taşrada sarık ve entari giyilir. Erkek kıyafeti, az da olsa bir farklılığı, belli bir tercih kolaylığını kabul eder. Beyaz çarşaf içine alınan kadın, Cezayir kadın dünyasına ait görüntüyü tekleştirir.

Belli ki, hiçbir farklılığa, hiçbir değişikliğe müsamaha göstermeyen bir «üniforma» ile karşı karşıyayız.

Halk, sömürgeleştirilen Cezayir toplumunu çok açık bir şekilde belirler. Küçük bir kız çocuğunun giyimi karşısında kararsız ve şaşkın kalınabilir, ama bulûğ çağında bütün kararsızlık kaybolur. Çarşaf ile her şey yerli yerine oturur ve düzene girer. Bir gözlemcinin gözünde Cezayir kadını artık «**çarşafın içinde gizlenen kadındır.**»

Cezayir'in milli kıyafetlerinden biri olan çarşafın nasıl muazzam bir kavganın mühim bir kozu haline geldiğini göreceğiz. Öyle bir kavga ki, işgal kuvvetleri en güçlü ve çok çeşitli kaynaklarını seferber eder, sömürge insanı ise görülmemiş bir pasif direniş sergiler. Sömürgeci toplum, değer yargıları, kuvvet hatları ve felsefesiyle bir bütün halinde çarşafa karşı uyumlu bir tepki gösterir. 1954'den önce, daha açıkçası 1930-1935 yıllarından itibaren, kesin mücadele başlatılır. **Toplumun orijinalliğinin tahribine memur iktidarlar tarafından,**

millî gerçeği uzaktan veya yakından hatırlatmaya yetecek varoluş şekillerini ne pahasına olursa olsun darmadağın etmekle vazifeli Cezayir'deki Fransız idarecileri, o günkü şartlarda Cezayir kadınının toplumdaki statüsünün sembolü olarak kabul edilen çarşafa vargüçleriyle hücum edeceklerdir. Böyle bir tavır takınmaları, tesadüfî bir sezgi gücünün eseri değildir. Fransızların kurduğu Arap büroları ve yerli işler uzmanlarının işbirliği yaptığı sosyolog ve ırkiyatçıların araştırmalarından yola çıkılmıştır. İlk safhada şu meşhur formül kayıtsız şartsız yeniden ele alınır: **“Kadınları elde edelim, gerisi kolay.”**

Arap toplumu, batılılar tarafından, **birbirinin hakkını gaspetmeyen, şekilci ve şahsiyetçi toplum**, diye tanıtılır. Bilinmeyen kuvvetlerle, içinde yaşadığı çevrenin arasında kalan Cezayir kadını ehemmiyet kazanır. Görünen babaerkil düzenin arkasında daha köklü temel bir anaerkil düzenin varlığı ortaya çıkar. Toplum içinde annenin rolü, büyükannenin, teyzenin, **«ihtiyarların»** rolleri bir bir tespit edilmiştir ve etkileri kesindir.

Sömürge yönetimi artık açık bir siyasî doktrin edinebilir: **“Cezayir toplumunu kendi yapısı içerisinde, kendi mukavemet kaleleri içinden vurmak istiyorsak, her şeyden önce kadını fethetmeliyiz: gizlendikleri çarşafın içinden, erkeklerinin kapattıkları evlerden onları bulup çıkarmalıyız.”** Kadının toplumdaki yeri faaliyetlerin ana konusu olacaktır böylece. Aşağılanan, bir kenara itilen, dört duvar arasına kapatılan kadını tantanalı bir şekilde savunmaya başlar hâkim yönetim. Cezayir erkeği tarafından ne yazık ki, parasız pulsuz bırakılan ölü bir nesne; hatta insanlık dışı bir varlık haline dönüştürülen kadının, sonsuz kabiliyetlerinden bahsedilir. Cezayirlinin tutumu şiddetle tenkit edilir, ortaçağ kalıntısı ve barbar olmakla suçlanır. Kadınlara eziyet eden, onları sömüren Cezayirli, büyük bir ustalıkla sanık sandalyesine oturtulur.

Cezayir kadınları ile dayanışma ve yardımlaşma derneklerinin sayısı giderek çoğalır, toplantılar birbirini takip eder: **“Kadınına reva gördüğü hayattan ötürü utanç duymalıdır Cezayir erkeği.”** Ustaca düşünülmüş bir sızma tekniğinin uygulandığı öyle bir dönemdir ki bu, sosyal yardımlaşma ve iyilikseverlik adı altında Arap mahallelerine girilir.

İşe, fakir ve imkânsızlıklar içindeki kadınların oturduğu merkezlerden başlanır. Dağıtılan her kilo irmiğe karşılık, çarşaf ve kapalı giyim hakkında nefret telkin edilir. Nefreti, pratik tavsiyeler takip eder. Cezayir kadınları kendi kaderlerinin çizilmesinde **«önemli, temel bir rol»** almaya davet edilir. Asırlardan beri süregelen bağımlılıklarına **“hayır!”** demeye zorlanırlar. Yapabilecekleri ne kadar çok iş olduğunu bir bir anlatırlar. Sömürgeci idare, bu kavga uğruna büyük paralar sarf eder. Kadının Cezayir toplumunun ana mihverdi olduğu zihinlere yerleştirildikten sonra, artık geriye, vargüçle onu kontrol altına almak kalır. Kadını elde edilmediği müddetçe Cezayir erkeği yerinden hiç kımıldamayacak, işgalci tarafından sürdürülen kültür tahribatına karşı direnecek, asimilasyona imkân vermeyecektir. Sömürgecinin programında Cezayir erkeğini yerinden oynatmak gibi bir tarihî vazife kadına düşer. Kadını değiştirmek, onu yabancı kültür değerlerine kazanmak, toplum içindeki mevkiinden sökü� almak,

hem erkek üzerinde gerçek bir iktidarı ele geçirmek hem Cezayir kültürünü tahrip edecek müessir ve kolay vasıtalara sahip olmak dernekti.

Bugün dahi (1959 senesinde) Cezayir toplumunu, «**çarşafı açılmış ve işgalcinin suç ortağı**» kadınlar yardımıyla tamamen köleleştirmek, hayalî sömürgeciliğin siyasî kadrolarının kafalarında yer etmektedir. Cezayir erkekleri ise, onlar, Avrupalı arkadaşlarının veya daha resmi bir ifadeyle patronlarının tenkitlerine hedef olurlar: «**Karın çarşafı mı? Niye bir Avrupalı gibi yaşamaya çalışmıyorsun? Karını maça, sinemaya, kahvehaneye götürmemek niye?**»

Avrupalı patronlar, sualler sormak ve ayrıntılı cevaplar almakla yetinmez. Cezayirliyi köşeye sıkıştırmak için çeşitli dümenler çevirir ve ondan yerine getirilmesi zor sözler almaya çalışırlar. Noel veya yılbaşı gibi herhangi bir bayramda veyahut şirkette kutlanacak herhangi bir olay için Cezayirli işçiyi karısıyla birlikte davet eder.

Psikolojik eylemlerini Cezayir kadınının çarşafı üstünde yoğunlaştıran işgalci kuvvetler, şüphesiz bazı neticeler elde edeceklerdi; şurada burada sembolik olarak çarşafsız, “**kurtarılmış**” kadınlar görülebiliyordu artık. Atılan her çarşaf bu güne kadar yasaklanmış ufukları sömürgecilere açar ve onlara çıplaklaştırılan Cezayir kadınının tenini parça parça gösterir. Gün ışığına çıkarılan her yüzden sonra, işgalcinin şirretliği; dolayısıyla umutları daha da artar.

Cezayir’deki çarşaf olayı ile doğrudan alâkalı olmayan bir Avrupalıda ne gibi tepkiler kaydederdik acaba?

Bize öyle görünüyor ki, hâkim davranış, nefsanî duyguların ağır bastığı romantik bir yabancılaşma olacaktır. Ve önce çarşaf bir güzelliği gizler. Bu ruh halini açığa çıkaran bir düşünce, işi icabı geçici bir süre Cezayir’de bulunan Avrupalı bir avukat tarafından ifade edilir. Bu avukat, işinin gereği bazı Cezayirli kadınları, çarşafsız görebilmiştir. Cezayirli erkekleri kastederek; “**Bu adamlar, böyle bambaşka güzellikleri örtmekle suç işliyorlar**” der; “**Tabiatın böylesine başarılarını, bu derecede mükemmeliyetlerini içinde barındıran bir toplum, onları göstermek, onları teşhir etmek mecburiyetindedir**” diye de ilave eder. Daha da ileri giderek, Cezayir erkeklerinin bunu yapmaya zorlanması gerektiğini belirtir.

Tramvayda, trende seyahat ederken, gözüken bir perçem saç, açılan bir parça alın, insanı «**allak bullak**» eden bir yüzün çizgileri, Avrupalıyı şu inancında daha da kuvvetlendirir: Cezayir kadını bütün kadınların kraliçesidir. Fakat aynı zamanda, Cezayir kadınına karşı Avrupalı da şiddet şeklinde ortaya çıkan bir saldırganlığın gelişmesi de söz konusudur. Bu, kadını çarşaftan çıkarmak, güzelliğini gözler önüne sermek, sırrını bütün çıplaklığıyla ortaya koymak, onun mukavemetini kırmak, onu maceraya hazır kılmak demektir. Yüzü gizlemek, bir sırrı saklamak, bir esrar ve gizlilik dünyası meydana getirmektir. Avrupalı, belirsiz olarak, Cezayir kadınına olan alakasını karmaşık bir seviyede sürdürür. Bu, kadını kendine bend etmek, onu, sahip olduğu bir nesne olarak görmek arzusundandır.

Avrupalının rüyalarında Cezayir kadınının iğfali, çarşafın yırtılmasından sonra gelir. Burada, kadının iki defa ismetinin bozulduğu görülür.

Çarşaf giymiş olmak değil söz konusu olan, öyle bir «**Fatma görünümü**» vermeli ki, onu gören asker «**bundan bir zarar gelmez**» demeli. Çok zor bir rol doğrusu ve üç metre ötenizde hiç de şüpheli bir hali bulunmayan çarşafly bir kadını sorguya çeker polisler. Ve mesullerin heyecanlı ifadelerine bakılırsa, bir bomba veya el bombası çantası kadının vücuduna ip ve kayışla bağlıdır. Zira eller boşta kalmalı, askerler aramalarında fazla ileri gitmesinler diye saf ve alçak gönüllü bir tavırla ellerin çıplak olduğu gösterilmelidir. Boş elleri ve özellikle hareketli ve serbest elleri göstermek düşman askerini ikna etmeye yeter.

İlk zamanlar, üzerindeki birbir çıkarılan Cezayir kadınının vücudu, şimdi yeniden örtünmeye başlar. Önceleri sergilenmesine, baştan çıkarıcı ve cezbedici olmasına çalışılan bu vücudu bu dönemde ezmek, şekilsiz hale sokmak, olabildiğince ahmak göstermek gerekir. Tabancaların bombaların, şarjörlerin devridir bu. Oysa düşman da durumdan haberdardır artık. Sokaklarda duvarlara sürtünerek, yürüyen klasik Cezayir kadını görüntüsü yeniden başlar. Her çarşafly kadına ayırım gözetmeksizin şüpheyle bakılır. Manyetik dedektörler bitmez tükenmez bir hırsıyla vücudun orasında burasında gezdirilir. Kadın, erkek, çocuk, bütün bir Cezayir halkının hep birden birliğini, millî sesini ve Cezayir toplumunun yeniden kuruluşunu imtihandan geçirdiği bir devirdir bu.

Bu yeni şartları bilmeyen veya bilmezlikten gelen Fransız sömürgeciliği Cezayir kadınına Batılılaştırma kampanyasını 13 Mayıs'ta yeniden başlatır. Kapı dışarı atılmakla tehdit edilen hizmetçiler, yuvalarından sökülüp alınan fakir kadınlar ve fahişeler, halk meydanına götürüldüler.

Bir gelenek olduğu, cinsler arasında kesin ayırımı sağladığı için, bu arada işgalci, Cezayir'i açmak istediği için çarşaf giyilir. Üçüncü safhada, değişim devrimle birlikte ve kesin şartlar içinde devreye girer. Çarşaf devrim sırasında terkedilir. Bir zamanların işgalcinin siyasî veya psikolojik saldırılarını başarısızlığa uğratmak endişesini teşkil eden, bir vasıta, bir alet olur. Çarşaf, savaşın ortaya çıkardığı yeni sorulara cevap bulmasında Cezayir kadınına yardımcı olur. Sömürge insanının tepkilerini sömürgeci hesap edemez olur. Kavganın icapları, Cezayir toplumunu yeni tavırlar, yeni davranışlar, yeni fizikî görünümler kazanmaya iter. Fransız askerleri tarafından götürülen ve sekiz gün sonra geri gelen kadının yüzlerce, yüzlerce defa iğfal edildiğini anlamak için onu soru yağmuruna tutmak gerekmez. Koca ise, evinden götürülür ve şuurunu kaybetmiş bir hâlde vücudu yara bere içinde geri döner. Çocuklar perişan edilir, yetimler vahşi bir görünüm içinde orada burada sürünür. İki hafta boyunca bir Fransız kampında kalan karısını karşılayan koca, «**Hoş geldin, aç mısın?**» diye sorarken, yüzüne bakmamaya çalışır ve başını öne eğer. Cezayir ailesine dokunulmadığını sanmak, Fransız sömürgecilik kininin ölçsüzce büyümediğini sanmak ne mümkün? Fransız sömürgeciliği 1954'den bu yana bir tek şeyi arzuladı; halkın iradesini kırmak, halkın mukavemetini yıkmak, halkın umutlarını suya düşürmek. Beş seneden beri ne radikalciliğinden vazgeçti, ne terörden, ne işkenceden...

TIP VE SÖMÜRGEÇİLİK

Cezayir Örneği:

Baskı sisteminin bir parçası olarak, ırkçılık ve hakaretle beraber Cezayir'e giren Batı tıbbı, yerli halkta ikileme yol açtı. Gerçi bu ikilemi, işgalcinin her türlü mevcudiyetine karşı görürüz. Tıp bahsinde, sömürgeleşen Cezayir'in en trajik çizgilerinden birini de almış olacağız. Tam bir tarafsızlık ve insaniyetle söylemek gerekirse, teknikte çok ilerlemiş bir ülkenin, bir başka ülkeyi, bilginlerinin buluşlarından ve tecrübelerinden yararlandırması güzel bir şey. Sözü edilen disiplin insan sağlığını gaye edinmişse, acıyı dindirmeyi prensip edinmişse, menfi hiçbir davranışın haklı olamayacağı açıktır. Oysa sömürge ortamında durum o haldedir ki, sömürge insanı, sömürgecinin getirdiği her şeyi eksiksiz, kabule zorlanır. Doktoru, mühendisi, eğitimcisi, polisi, taşra muhafızlarını bu yüzden o da aynı kefeye koyar ve hepsini organik bir bağ içinde değerlendirir. Duarlarda ve köylerde, **doktorun gelmesinden önce polisler bütün halkı kuvvet zoruyla biraraya getirir. Böylesine bir zoraki tedaviye gelecek olan da, yerli doktor değil, hâkim zümreden ve genellikle de ordudan bir doktordur.**

Yerli halk, sağlık çalışmaları hakkında hazırlanan istatistiki raporları, hastalıklarla yapılan mücadelede kaydedilen gelişmeler olarak yorumlamaz. Bu, ona göre, ülkenin işgalcilerin eline geçtiğini gösteren yeni bir delildir. Fransız yetkilileri, Tizi-Uzu sanatoryumunu ve Cezayir şehrindeki Mustafa Hastanesi'nin cerrahî kısmını ziyaretçilere gezdirirken, şunu demek isterler âdeta: **"Bu ülkenin insanları için yaptıklarımız, işte, karşınızda. Bu ülke her şeyini bize borçlu, biz olmasaydık, ülke diye birşey olmayacaktı."** İçinde bulunduğu şartlarda, yerli insanın objektif davranabilmesi, iyiyi kötüden ayırdedebilmesi oldukça zor; neredeyse akli bir eksiklik vardır onda.

İstisnalar şüphesiz var. Bazı detant dönemlerinde, bazı insanın kendini daha serbest hissettiği ikili karşılaşmalarda, sömürge, işgalcinin müspet yönlerini dile getirir. Fakat bu iyi niyet, hemen işgalci tarafından istismar edilir ve işgalin teyidi şeklinde yorumlanır. Müdafaa psikolojisinin aşıldığını sanarak hakikat yönünde büyük bir gayret sarf ettikten sonra, Cezayirli, **"Bu iyi işte. Bunu size söylüyorum; çünkü ben böyle düşünüyorum"** deyince; sömürgeci, cümlenin manasını değiştirir ve şöyle tercüme eder: **"Sakın bırakıp gitmeyin, sonra biz sızız ne yaparız?"**

Sömürgeleşmiş toplum fertlerinde açık tavır almaktan kaçma eğilimi her an teşhis edilebilir. Zira açıklanan her şahsî düşünceden sonra işgalci, baskıya devam davetiyesi aldığına, Cezayirlielerin güçsüzlüklerini itiraf ettiklerine hükmeder. Sömürge halkı, bütünü içinde ele alındığında ve bazı olaylar sebebiyle, hâkim zümrenin faaliyet gösterdiği sahalarda kaba, kayıtsız ve katı bir tepki içinde olur. Dahası, şu cümleleri işitmek hiç de şaşırtıcı gelmez: **"Sizden bir şey isteyen olmadı ki; sahi, kim çağırıldı sizi? Toplayın hastanelerinizi ve limanlarınızı, dönün evinize."** Bu, şu demektir: **Sırtını askerî fethi ve polis düzenine dayayan sömürgecilik, varlığını haklı göstermeye ve bu yabancı ülkede kalmakta ısrarını meşru-**

laştırmaya, ortaya çıkardığı eserlerle çalışacaktır.

Hakikat ve mantık adına işgalcinin bazı sahalardaki varlığına **“Evet!”** diyen sömürge insanı, bütün bir sistemin esiri olduğunu birden farkeder ve Cezayir’de tıbbî aksiyon gerçeğinin Fransa’nın sömürgeci varlığının bir gerçeği olduğunu görür. O zaman, halktan biri olduğu ve halkı, kendi toprağı üzerinde millî bir hayat sürmek istediğı için **“Az sadaka, çok belayı defeder”** diyemeyeceğinden, daha kasıtlı tercihlerle karşı karşıyadır artık. Böylece doktorları, eğitimcileri, mühendisleri, paraşütçüleri, hepsini birden elinin tersiyle iter. **Uyumlu bir toplumda, hasta insanın tıbbî muamele önünde davranışı itimat esasına dayanır; hasta, doktoruna itimat eder, kendini ona teslim eder, vücudunu onun ellerine ve bilgisine bırakır.** İstirabı, varsın tıbbın eliyle daldığı uykudan uyandırılınsın veya şiddetlendirilsin; çünkü hasta, muayene sırasındaki acının, vücudunun rahata kavuşacağına işaret olduğunu bilmiyor değil.

Homojen bir toplumda hastanın doktoruna güvensizlik duyduğu hiçbir vakit vaki değildir. Doktorun tekniğı ve bilgisi hususunda, hastanın zihninde birtakım şüphelerin oluşabileceğı açıktır. Fakat ilk itimadı zayıflatan, doktorun tereddüdüdür. Bu umumî bir tavidir, hemen hemen her ülkede görülür. Ama şurası da açıktır ki, bazı şartlarda hissedilir, değişiklikler belirir. Fransız cerrahın ameliyat edeceği Alman esir, genellikle bayıltma esnasında, onu öldürmemeleri için yalvarır. Aynı şekilde, doktor da, diğer esirlerin manevî baskısı altında kalarak ameliyatı başarıyla bitirmek endişesine düşer. Çünkü bu hastalardan birinin masada kalmasının ne şekilde yorumlanacağını bilmiyor değil. Edebiyat ve sinema, bu özel durumlardan kendilerine malzeme çıkarmasını gayet iyi bilir ve her savaştan sonra da, bu problemlerin gerçek bir ticarî sömürüsü yapılır. Alman kamplarında kalan Fransız esirler, bunu çok iyi bilirler; kamp revirinde çalışan doktorlardan Alman cerrahların yapacakları ameliyatlara izleyici olarak girmelerini isterlerdi.

Sömürgeciliğın hüküm sürdüğü topraklarda bu tür olaylara çok sık rastlanır. Hastanelerde Cezayirlilerin ölümleri, herhangi bir sağlık merkezinde olağan sayılan bu ölümleri Avrupalı doktorun canice entrikalarının bir neticesi şuurla ve öldürmek kastıyla alınmış bir kararın tatbiki olarak yorumlanır. Cezayirlinin hastaneye yatmak istemeyişinin altında, yabancı doktorun insanlığına karşı duyduğu bu şüphe vardır. Bir kaide olmamasına rağmen, hastanelerin bazı servislerinde hastalar üzerinde ihmal edilemeyecek nisbette denemelerin yapıldığını söylemek gerekir. **(Cezayir’deki Fransız Ordu Hastanesinin psikiyatri bölümüne yatırılan Fransız askerleri, Cezayir askerlerinin ve Kara Afrika neferlerinin sunî sara krizlerine sokulduklarına şahit olurlar; gaye, her ırkın dayanma gücünü ölçmek. Fransız doktorlarının üzerlerinde deneme yaptıkları bu insanlar, hastalıklarının “ilmi açıdan” inceleneyeceğı bahanesiyle hastaneye getiriliyorlardı. Cezayir toplumuna, Cezayir halkına düşüyordu milli toprakları üzerindeki diğerleriyle birlikte bu gibi alçaklıklara son vermek kararım kavgayla açıklamak.)**

Homojen bir toplumda hastanın doktoruna güvensizlik duyduğu hiçbir vakit vaki değildir. Doktorun tekniği ve bilgisi hususunda, hastanın zihninde birtakım şüphelerin oluşabileceği açıktır. Fakat ilk itimadı zayıflatan, doktorun tereddüdüdür. Bu, umumî bir tavidir; hemen hemen her ülkede görülür.

Fransız cerrahın ameliyat edeceği Alman esiri, genellikle bayıltma esnasında, onu öldürmemeleri için yalvarır. Aynı şekilde doktor da, diğer esirlerin manevî baskısı altında kalarak ameliyatı başarıyla bitirmek endişesine düşer; çünkü bu hastalardan birinin masada kalmasının, ne şekilde yorumlanacağını bilmiyor değil. Edebiyat ve sinema, bu özel durumlardan kendilerine malzeme çıkarmasını gayet iyi bilir ve her savaştan sonra da, bu problemlerin gerçek bir ticarî sömürsü yapılır. Alman kamplarında kalan Fransız esirler, bunu çok iyi bilirler; kamp revirinde çalışan doktorlardan, Alman cerrahların yapacakları ameliyatlara izleyici olarak girmelerini isterlerdi. (97)

Doktorun tavsiyelerine rağmen Cezayirli, senelerce hastaneye yatmaktan kaçır. Bu tereddüdün, hastanın hayatını ciddî şekilde tehlikeye soktuğu yetkililerce açıkça beyan edilse bile, durum değişmez. Hep son dakikada, artık hiçbir umudun kalmadığı zaman rıza gösterilir. O zamanda bile yatmaya karar veren, çevresinin rızası hilafına bunu yapmıştır; durum umutsuz olduğundan, karar için çok geç kalındığından, çoğunlukla ölümle noktalanır vaka. Doktor da olsa, işgalcinin halkta bıraktığı kötü intiba, bu gibi tecrübelerden sonra daha da artar. Ve gösterdiği gayret neticesinde, hastaneye yatırmak fikrini telkin edebilen bu konudaki ananevi sabit fikri önemli ölçüde geriletken Cezayirli, kendini affedilmeyecek derecede suçlu hisseder, içinden, bir daha böyle bir suç işlememeye karar verir.

Kurtuluş Savaşı sırasında Avrupalı doktor

Sömürgeci doktor Cezayir halkının verdiği mücadeleye karşı, bağlı olduğu zümrenin tavrını takınır. «**İnsanlığın yaralarını saran doktor**» görünümünün ardından, hâkim zümrenin bir mensubu ve Cezayir’de anavatandaki meslektaşlarınınkinden bir hayli yüksek bir hayat süren bir insan belirir. **(Kolonilerde doktorluk, genellikle, sistemli bir soygunculuktur. İki defa damıtılmış suların vücuda zerke edilerek, penisilin veya B12 vitamin iğnesi parası alınması; hiçbir radyoloji tesisi olmamasına rağmen, doktorun, akciğer röntgeni çekmesi, «kanseri teşhisi için» şua tedavisi yapması. Bunun için, doktorların hastayı bir çarşafın arkasına geçirmesi ve 15-20 dakika sonra seansın bittiğini söylemesi yeter. Bazı doktorların bu iş için aspiratör kullandıkları bile söylenir. Avrupalı bir doktor, bir günde tam 30 bin frankı nasıl kazandığını şöyle anlatır: “Aynı serumu farklı büyüklükteki şırıngalara doldurur ve hastaya ‘hangisinden yapayım istiyorsun? 500 franklık mı, 1000’lik mi; yoksa 1500 franklık mı?’ derim. Tabii hemen her seferinde, has»ta, en pahalı iğneyi tercih eder.)**

Mevcut yönetim, doktorların kurtuluş savaşına karşı takınacakları tavrı genel hatlarıyla, zaten önceden, tespit etmişti. Böylelikle, yarası şüpheli görülen bir Cezayirlinin ismini ve

adresini, yanındakilerin isimlerini ve adreslerini almak ve ilgililere bildirmek, her doktorun vazifesi olur. **(Fransız Doktorlar Derneği Konseyi, büyük Fransız geleneğine uygun olarak, bu tedbirlere şiddetle karşı çıktı. Cezayir'deki üyelerine bir mektup göndererek onlara «ettikleri yemin» hatırlatıldı. Ne var ki Avrupalı doktorların çoğunluğu alınan kararları uygulamadılar.) (Mütercim)**

Eczacılar gelince, onlara da, bilhassa penisilin, streptomycine, antibiyotik, alkol, pamuk, anti tetanoz serumu gibi ilaçların reçetesiz verilmemesi emredilir. Ayrıca, ilaçları satın alanların kimliklerini ve hastanın adresini bir kenara yazmaları da sıkı sıkı tenbih edilir.

Alınan bu tedbirler, halk tarafından anlaşılınca, sömürgecilerin savaş için büyük bir hazırlık içinde olduklarına dair olan halkın inancı doğrulanır. Avrupalı doktor ve eczacıların bu karara riayet edeceklerine kanaat getiren Fransız yetkilileri, Cezayirlilere ait olan eczanelerin çevresine sivil polisler veya muhbirler yerleştirir. Bazı bölgelerde ilaç temini, zor ve ıstıraplı bir mesele olur. Alkol, sülfamidler, şırıngalar verilmez. 1955'de Cezayirlilerin kayıplarını hesaplayan Fransız askerî kumandanlığı, **«tedavileri yapamadığı için ölmüş kabul ettikleri»** bazı yaralıları da bu listeye dâhil eder.

Bu arada, sömürgeci doktor, birtakım tavırlar içine girerek, mütehakkim zümreye bağlılığını kuvvetlendirir. Polis sorgulamaları sırasında ölümden kurtulan Cezayirlilerin adlı kovuşturması başlayınca, savunma, adlî tıp raporu ister. Avukatların bu isteği, bazen yerine getirilir. Bu işe tayin edilen Avrupalı doktor, hemen her seferinde, **“muayenesi sonunda sanığın işkence gördüğüne dair hiçbir ize rastlanılmadığı”** şeklinde raporunu verir. 1955 başlarında, bir ara Cezayirli doktorlar uzman olarak çağrıldılar. Fakat verdikleri raporlar polisleri memnun etmez ve çok geçmeden Cezayirli doktorlara otopsi yasaklanır.

Aynı şekilde, **«muhtemelen sanığın naklettiği olaylara bağlı, yaralanma iddiasını doğrular mahiyette izlere rastlandığını»** tesbit edecek olan bir Avrupalı doktorun raporu da kabul edilmez; hemen ikinci bir muayene talep edilir. Elbette ki, bir daha bu doktorlara başvurulmayacaktır. Ayrıca, işkence sırasında ölen veya öldürülen Cezayirlinin ölümüne, ecel-i mev'ud raporu vermek de, Avrupalı doktora düşer. Yine, savunma otopsi istediği zaman müspet cevap verilir; ama neticeler hep menfî olmak kaydıyla. Avrupalı doktor, sömürgeci güçlerle, onların en korkunç ve en aşağılatıcı işlerinde, tamamen meslekî konular içinde kalarak, işbirliği yapar. Burada, Avrupalı sağlık heyetinin Cezayir'de yaptıklarının birkaçına yer vermek ve böylece bazı doktor **«katliamlarına»** ışık tutmak istedik. Önce, **«hakikat serumu»**. Prensibi biliniyor: uyutucu özelliklere sahip, kimyevî bir hülasa, damara zerk edilir; bu da, operasyon yavaş yavaş yapıldığı takdirde, kişide kontrolün kaybına, şuurun donuklaşmasına yol açar. Tıpta kullanılan bir tedavi vasıtasıdır; ama şüphesiz Çok tehlikeli, bir usuldür ve şahsiyetin harap olmasının başta gelen sebebinin teşkil edebilir. Kaldı ki, muhtemel iyileşmeleri tehlikenin büyüklüğü karşısında değerlendiren birçok ruh doktoru, uzun zamandan beri şuuraltı dünyasını inceleyen bu tekniği terk etmişlerdir.

Bütün dünya ülkelerindeki tıp akademileri, bu usulün adli gayeler uğruna kullanılmasını kesinlikle suç addeder ve açık hükümlere uymayan doktor, tıbbın temel prensiplerinin dışına çıkmış olur. Halkının yanında savaşıyor doktor, doktor kaldığı müddetçe, mesleğinin beynelmilel anayasasına riayet etmelidir. Cani bir doktor, dünyanın bütün ülkelerinde ölüme mahkûm edilir, insanlar üzerinde, kobay gibi tecrübelerin yapıldığı Nazi kamplarındaki doktorların misali bilhassa eğiticidir. Cezayir'deki Avrupalı doktorlar, işte bu “**hakikat serumunu**” fevkalâde sık kullandılar.

Günlerce bu işkenceye maruz kalmış kadınları ve erkekleri tedavi ettiğimiz oldu. Bu uygulamaların vahim neticelerini ayrıca inceleyeceğiz; fakat bıraktığı, en önemli ‘iz’in, doğru ile yanlışın ayırdedilemeyişi ve saklanması gereken şeyi söylemekte duyulan korku olduğunu, şimdiden belirtelim. Aslında, devrimle ilgili en az bir sırra vakıf olmayan tek bir Cezayirlinin bulunmadığını her zaman hatırlamalıyız. Bu işkenceden aylar sonra, eski mahkûm ismini, memleketini söylemeye çekinir... Her soru, öncelikle işkenceci-işkence edilen ilişkisinin bir tekrarı gibi yaşanır.

Çeşitli işkence merkezlerine bağlı diğer doktorlar, her seanstan sonra işkence göreni iyileştirmeye ve yeni seanslara hazır duruma getirmeye çalışırlar. Burada mühim olan, esirin sıfırı tüketip, işkencecileri yalnız bırakmaması; yani hayatta kalmasıdır. Cezayirliyi hayat ile ölüm arasında bir yerde tutmak için işkence öncesi, işkencede ve sonrasında ona bol bol kalp ilaçları, yüksek miktarda vitamin verilir. Doktor on defa müdahale eder, esiri on defa işkenceciler sürüsünün önüne bırakır. Cezayir'deki Avrupalı doktorlar arasında ve bilhassa ordu doktorları arasında, bu gibi şeyler olağandır. Meslek ahlâkı, tıp ahlâkı, kendine ve başkasına hürmet, yerlerini en adî, en aşağılık ve ahlâksız davranışlara terk eder.

Bir de bazı ruh doktorlarının edindiği alışkanlıklara, polisin yardımına nasıl koştuklarına işaret etmek gerekir. Birçok mahkûmun yakından tanıdığı ruh doktorları, sanıklar üzerinde elektrik şoku uygular ve kişinin müdafaa mekanizmasının kaybolduğu, mukavemetinin gücünü yitirdiği, bir uyku halinin bastırdığı sırada onu soru yağmuruna tutarlar. Söyleşine bir barbarlığa rağmen doktor hiçbir bilgi elde edemediği için tesadüfen serbest bırakılan bu insanların şahsiyeti parça parça olmuştur artık. İnsanı yeniden kazanma çalışmaları son derece zordur ve Fransız sömürgeciliğinin kendini suçlu kabul ettiği sayısız cinayetlerinden biri budur. **(Çatışmada yaralanmış bir Cezayir askerinin yanına çağrılan askeri doktorların, müdahale etmeyi reddettiklerini gördük. Resmi bahane, yaralıyı kurtarmak için hiçbir şansın olmayışı; oysa yaralının ölümünden sonra, onun hapisteyken defalarca aynı durumdan kurtarılarak, sorgulanmasının yapıldığını hatırlayacaktır doktor. Blida bölgesinde oturan Cezayirli, hastane koridorlarına yatırılmış savaş yaralılarının kanlanmış göğüslerini tekmeleyen hastane başhekimini iyi tanır.)**

Cezayir halkı, tıp tekniği ve kurtuluş savaşı

Cezayirlinin özel ve genel hayatında köklü yeni davranışların değişik kesimlerde ortaya çıkışına birçok defa işaret etmek fırsatını bulduk. Sömürgecilik zincirini kıran sarsıntı, uyuşmayan tavırları yeniden dengeye kavuşturdu, aşırılıkları yumuşattı, bazen çatışan tezleri güncel olmaktan çıkardı. Tıp bilimi ve sağlığından duyulan endişe, halka, hep işgalci güç tarafından teklif ve telkin edildi. Oysa sömürgeci ortamda, hıfzıssıhha çıraklığı için veya salgın hastalıklarla ilgili bilgilerin özümlemesi için maddî ve manevî şartlar gerçekleştirilemezdi. Sömürgeci ortamda, doktora gitmekle, resmî daireye, jandarma komutanına veya belediye başkanına gitmek, aynı şeydir. Sömürgeci zümreye karşı alakasızlık ve otorite temsilcilerine duyulan itimatsızlık, halka en faydalı ve en müspet şeylerde bile mekanikleşmiş bir itimatsızlık ve alâkasızlığı beraberinde getirir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, **savaşın ilk aylarından itibaren Fransız yetkilileri antibiyotikler, eter, alkol ve tetanoz aşlarına ambargo koymaya karar verir... Bu ilaçlardan birini almak isteyen Cezayirli, eczacıya hasta ve kendisi hakkında her türlü bilgiyi vermek zorundadır.** Cezayir halkı, artık kendisinin tedavi edilmesini beklememeyi kararlaştırdığı sırada, Fransızlar ilaçların ve cerrahî aletlerin satışını yasaklar. Cezayirli, yaşamak ve kendi kendini tedavi etmek istediği anda, işgalci onu korkunç bir sona mahkûm eder. Birçok aile, evlerine sığınmış yaralı mücahidin, tetanoz yüzünden dehşet verici ölümüne, kalpleri kin ile dolu olarak, imkânsızlık içinde seyirci kalır. Devrimin ilk aylarında, Milli Kurtuluş Cephesinin emirleri açıktır; **“ne kadar hafif olursa olsun her yaraya muhakkak tetanoz aşısı yapılmalıdır.”** Bunu halk zaten bilir. Bakılması bile hoş olmayan yara, temizlendiği zaman, yaralının yanındakiler hemen tetanozdan korkmaya başlar; oysa eczacıların tavrı kesindir: **“anti-tetanoz aşısının satışı yasak.”** Bugün bize, sayısız Cezayir ailesi, tetanoz zehirinin tesiriyle gündün güne gözlerinin önünde felçleşen, bir ara iki büklüm olan, sonra tekrar kötürümleşen yaralının, yavaş; ama korkunç ölümünü anlatabilir. Hiç kimsenin, yaralının son dakikalarına kadar yanında kalamadığı söylenir.

Bununla birlikte, bazen alışverişini bir Avrupalıya itimat ederek yaptıran Cezayirli, onun beklenen ilaçlarla geri döndüğünü görür. Bu Cezayirli, o bölgenin bütün eczanelerini dolaşmış ve son eczacının sert ve soru dolu bakışlarını hissederek, bu işten vazgeçmişti. Avrupalı, elleri ilaçlarla dolu olarak, rahat ve masum bir halde geri gelir. Bu tecrübeler, Avrupalı azınlıklar hakkındaki Cezayirlinin hükmünü yine de kolaylaştırmaz. Siyasetten arındırılmış bir bilim, insanın hizmetine sunulan bir bilim, sömürge ortamında anlamsız kalır genellikle. Parası elinde, saatlerce boş yere, yüz gram sterilize pamuk dilenen bir Cezayirli için sömürgeci dünya, yekpare bir blok oluşturur. Alkol satışı da yasaklandığı için, yaralar sıcak su ile temizlenir ve eter olmadığı için de cerrahî müdahaleler yaralıyı bayıltmadan veya yara uyuşturulmadan yapılır.

Böylelikle, rakip tarafından el konan, serbestçe dolaşımı engellenen, istendiği anda bulunamayan bütün bu şeyler, yepyeni bir değer kazanacaklardır. Kurtuluş öncesinde gözü kapalı bir şekilde kullanılan bu ilaçlar, birer silaha dönüşür. İlaç tedarik etmekle vazifeli hücreler, düşmanın hareketleri veya tasarıları hakkında bilgi toplamakla vazifeli hücreler kadar ehemmiyet kazanır. Nasıl Cezayirli tüccar halka radyo alıcıları temin etmeye çalıştıysa, Cezayirli eczacı, hastabakıcı, Cezayirli doktor da antibiyotikleri ve cerrahî müdahaleler için gerekli malzemeleri, her zaman yaralının hizmetinde bulundurabilmek için büyük gayret sarfederler. Neticede, Tunus ve Fas'tan, 1956 ve 1957'nin kesin sonuç getiren aylarında sayısız insanın hayatını kurtaran ilaçlar, âdeta Cezayir'e akacaktır.

Savaşın giderek gelişmesi, Milli Kurtuluş Ordusu birliklerinin vatan sathında yerleşmesi, halk sağlığı meselesini ön plana çıkarır. Rakip için tehlikeli bölge sayısının artması, onun buralara daha önceleri muntazam götürdüğü sağlık hizmetlerinin aksamasına yol açar. Günden güne halk kendi başına kalır ve Milli Kurtuluş Cephesi köklü tedbirler almak mecburiyetini hisseder. Sömürgeci doktorun yaptığı muntazam ziyaretlerin yerini doldurabilecek bir sağlık sistemini kurmak durumundadır.

ARKA KAPAK

Vücudu yara bere içinde. Anasını, babasını, kızkardeşini önce tartaklayıp, sonra da öldüren Fransız askerleri onu da tellerle sıkı sıkıya bağlamışlardı. Bir Fransız teğmen de görsün ve gördüğünü uzun süre hatırlasın diye çocuğun gözlerini elleriyle açık tutmaya çalışmış. Çocuk diyor ki: **“Bir tek şeyi istiyorum; bir Fransız askerini küçücük parçacıklara kadar ktır ktır doğramak...”** İşte Cezayir gerçeği...

xxx

NOT

Cezayir Devriminin Temel Dinamikleri

1- ÇARŞAF:

- a) Çıkarılması için propaganda;
- b) İcap ettiği için çıkarılma;
- c) Tekrar giyme.

2- RADYO-GAZETE: Önce itibar etmeme, sonra Sudan vb. ülkelerde milli radyoların kurulmasıyla ilginin artması...

ÖZET

CELAL SANCAR

21.5.2019/ANKARA